

DINAMICA RELAȚIILOR TURCO-ROMÂNE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE. O PERSPECTIVĂ NEOLIBERALĂ

Mihai TATOMIR*

Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) reprezintă un construct geopolitic complex. Pe de o parte, spațiul are un potențial imens în ceea ce privește extracția de materii prime, facilitând în același timp schimburile comerciale dintre actorii din zonă. Pe de altă parte, în cadrul acestui areal geografic, ne confruntăm cu o serie de conflicte înghețate cauzate atât de actori statali, cât și de actori non-statali. În acest context, evoluțiile geopolitice regionale reprezintă chestiuni de interes pentru statul român și Republica Turcia, țări care au numeroase țeluri comune energetice, comerciale și de securitate. Din acest motiv, studiul pornește de la premisa că raporturile româno-turce din REMN pot fi privite din perspectiva teoriei neolibérale a relațiilor internaționale. Pentru a asigura o analiză cuprinzătoare asupra subiectului, au fost incluse în articol o scurtă istorie a dinamicii politice dintre celor două state, precum și o prezentare a aspectelor geopolitice ale arealului geografic menționat anterior.

***Cuvinte-cheie:** REMN; Turcia; România; relații bilaterale; neoliberalism; instituții internaționale.*

Introducere

Lucrarea de față reliefează dinamica relațiilor turco-române în Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN). Întrucât majoritatea studiilor axate pe acest subiect abordează problematica din perspectivă istorică, în lucrare se încearcă, ca element de

---

* Mihai TATOMIR este masterand în domeniul Leadership și comunicare în organizații internaționale, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș Bolyai, Cluj-Napoca. E-mail: mihai.tatomir@yahoo.com

noutate, realizarea unei analize din perspectiva domeniilor relațiilor internaționale și geopoliticii, plecând de la premisa că relațiile româno-turce pot fi privite prin prisma teoriei neoliberală dezvoltată de Joseph Nye și Robert Keohane. Astfel, cei doi autori pornesc de la ideile specifice realismului, respectiv neorealismului, conform cărora sistemul internațional este caracterizat de anarhie, iar statele caută să își maximizeze puterea. Cu toate acestea, anarhia nu exclude posibilitatea cooperării între state atunci când actorii identifică interese comune. Mai exact, așa cum afirma Robert Keohane în lucrarea *After Hegemony, Cooperation and Discord in a World Political Economy*, statele tind să coopereze pentru a-și maximiza interesele și pentru a obține beneficii mai mari față de cele pe care le-ar dobândi acționând pe cont propriu (Keohane 1984, 69). De asemenea, teoreticienii neoliberalismului pun un accent puternic pe rolul instituțiilor internaționale și conexiunilor economice în accentuarea interdependențelor și, implicit, cooperării (Meiser 2011, 24). Trebuie menționat încă de la început că nu există o definiție larg acceptată în comunitatea științifică a instituțiilor internaționale. Totuși, John Duffield vede ca fiind tipuri de instituții internaționale: tratate, organizații, regimuri, convenții etc., cu rol în reglementarea relațiilor dintre state (Duffield 2007, 1).

La nivel metodologic, lucrarea este un rezultat al analizei literaturii de specialitate care se încadrează în domeniile istoriei (Koc 2018), relațiilor internaționale (Keohane 1984) (Nye și Keohane 2009) (Meiser 2011) și geopoliticii (Balog 2009) (Ancuț și Dănilă 2009) (Buțiu 2009) (Cioculescu 2009a). O atenție specială a fost acordată relațiilor economice și instituțiilor internaționale deoarece, așa cum am menționat anterior, reprezintă elemente cheie ale teoriei neoliberale. De asemenea, au fost abordate și subiecte precum interesele de securitate ale celor doi actori, specifice realismului și neorealismului, deși nici teoreticienii neoliberali nu neagă importanța acestora, ci doar argumentează că agendele de politică externă ale actorilor statali cuprind și alte componente față de cele de natură securitară.

La nivel structural, studiul cuprinde trei teme, fiecare constituind obiectul de studiu al unei secțiuni: evoluția relațiilor turco-române începând cu perioada Evului Mediu este prezentată în prima; în a doua, cercetarea este focalizată pe caracteristicile geopolitice ale REMN; cea finală include o scurtă analiză a factorilor care determină dinamica raporturilor dintre România și Turcia.

1. Momente cheie în istoria relațiilor turco-române

Istoria relațiilor bilaterale româno-turce datează încă din Evul Mediu, când domnitorii Țărilor Române au început să trimită solii la Înalta Poartă (MAE 2022), în secolul al XVI-lea fiind instituită tradiția reprezentării domnilor români prin agenți diplomatici. Cu toate acestea, raporturile dintre cele două popoare au fost în

mare parte de natură conflictuală date fiind tendințele expansioniste ale Imperiului Otoman în Peninsula Balcanică.

După obținerea independenței României, au existat o serie de eforturi diplomatice în vederea depășirii diferendelor dintre statul român și Poarta Otomană. De altfel, relațiile între aceste state în forma lor „modernă” își au bazele în anul 1878 (la nivel de legație) (Cioculescu 2009b, 25).

La începutul secolului al XX-lea, s-au desfășurat două evenimente care au avut un impact puternic asupra politicii externe a României în raport cu Imperiul Otoman. Este vorba, în primul rând, despre declanșarea celui de-al doilea Război Balcanic, în 1913, în cadrul căruia românii și otomanii și-au aliniat interesele în lupta împotriva Bulgariei. Cel de-al doilea eveniment a fost izbucnirea Primului Război Mondial, context în care România a aderat la blocul politico-militar al Antantei, în timp ce imperiul s-a orientat spre stabilirea unei alianțe cu Germania și, implicit, cu Puterile Centrale. Perioada interbelică a marcat un moment de normalizare a relațiilor celor doi actori, în special pe parcursul anilor '30. În 1934, atât România Mare, cât și Republica Turcia, au aderat la Înțelegera Balcanică întrucât, pentru ambele, menținerea statu-quo-ului în regiune devenise un obiectiv de bază. Un an mai târziu, activitatea diplomatică desfășurată de ministrul de externe Nicolae Titulescu și omologul său turc Tevfik Rüştü Aras s-a concretizat prin semnarea unui Tratat de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliere. În 1938, s-a ajuns la ridicarea relațiilor diplomatice la nivel de ambasadă.

După finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial, România a intrat în sfera de influență sovietică, în timp ce Turcia a beneficiat de ajutorul economic acordat de SUA în contextul lansării planului Marshall. Mai mult, România s-a alăturat Organizației Tratatului de la Varșovia în 1955, organizație politico-militară formată ca răspuns la instituirea NATO în cadrul căreia Turcia devenise membră în 1952. O dovadă a impactului negativ pe care Războiul Rece l-a avut asupra relațiilor turco-române a fost momentul septembrie 1957, când ministrul de externe Stoica a propus adunarea statelor balcanice pentru a discuta despre problemele politice regionale, dar Turcia și Grecia au respins cererea reprezentantului României (Koc 2018, 266).

Reconcilierea celor doi actori statali a avut loc după căderea regimului comunist în 1989. Președintele turc Turgut Özal a fost al doilea lider politic care a vizitat România post-socialistă (Koc 2018, 267), lucru care dovedea interesul Turciei de a consolida relațiile diplomatice cu statul român. De atunci, până în prezent, reprezentanții diplomați români și turci au realizat, în repetate rânduri, vizite oficiale cu scopul consolidării bunelor relații (Koc 2018, 268). Astfel, pe parcursul anilor '90, cei doi actori au colaborat în vederea consolidării relațiilor comerciale, fiind înființate Asociația Oamenilor de Afaceri Turci (1993) și Asociația Afaceriștilor Turci Dobrogea (1999). Acțiuni au fost implementate și din punct de vedere cultural: în 2007, Muzeul Cantemir din Istanbul și-a deschis porțile, iar în

România a fost creat Institutul Yunus Emre care oferă lecții de limba turcă cetățenilor români. De altfel, în prezent, conform website-ului Ministerului Afacerilor Externe, la nivel de misiuni diplomatice, România are o ambasadă și un institut cultural la Ankara, un consulat general la Istanbul și Izmir și cinci consulat onorifice în importante centre urbane turce, în timp ce Turcia a deschis o ambasadă la București, un consulat general la Constanța, două centre culturale în orașele amintite anterior și două consulat onorifice la Cluj și Iași (MAE 2022).

Important de menționat este și faptul că la data de 13 decembrie 2011 a fost semnat un Parteneriat Strategic între România și Turcia, cu ocazia vizitei de stat, la Ankara, a președintelui român în exercițiu al momentului, Traian Băsescu. Decizia de ridicare a relațiilor româno-turce la nivelul unui Parteneriat Strategic a avut la bază „relațiile bilaterale foarte bune, dialogul politic intens, precum și interesele comune ale celor două țări, la nivel bilateral, regional și internațional” (MAE 2021a). În 2016, cu ocazia vizitei sale la Ankara, actualul președinte al României, Klaus Iohannis, sublinia importanța parteneriatului și a continuării relațiilor de prietenie și cooperare dintre Turcia și România, declarând: „Această vizită ne găsește într-un context geopolitic și regional complicat, cu numeroase riscuri de securitate și provocări la care trebuie să găsim soluții. Convingerea mea este că împreună, în virtutea unui Parteneriat Strategic puternic între România și Turcia, putem gestiona mai bine aceste riscuri. Cetățenii noștri își doresc securitate și prosperitate, iar prin eforturi comune încercăm să răspundem acestor așteptări” (Presidency.ro 2016). De asemenea, președintele român aducea în discuție necesitatea cooperării între cele două state în regiunea Mării Negre ca dovadă a solidarității față de NATO: „În materie de securitate și apărare, ne leagă o strânsă cooperare, precum și parteneriatul în cadrul NATO. După cum știți, România consideră că Marea Neagră este de importanță strategică nu doar pentru securitatea din regiune, ci și pentru cea euroatlantică și trebuie să beneficieze de o atenție sporită” (Presidency.ro 2016). La rândul său, președintele turc Recep Tayyip Erdogan afirma că „România și Turcia împărtășesc vederi similare în privința problemelor abordate de noi astăzi. Suntem ferm decizi să consolidăm relațiile bilaterale în toate domeniile, în baza Acordului de Parteneriat Strategic semnat de cele două țări în anul 2011” (Presidency.ro 2016). Astfel, parteneriatul este dovada faptului că cele două țări au reușit să depășească disputele istorice prin intermediul dialogului diplomatic.

2. REMN – aspecte geopolitice

Din punct de vedere geografic, Marea Neagră se află la intersecția a două continente, regiunea sa extinsă reunind 10 state: 6 state riverane – Bulgaria, România, Ucraina, Rusia, Georgia și Turcia – și 4 state pe care istoria, proximitatea și legăturile strânse cu bazinul Mării Negre – Armenia, Azerbaidjan, Republica Moldova și

Grecia le recomandă ca actori relevanți în zonă (Pop și Manoleli 2007, 9).

Geopolitica acestui spațiu poate fi privită din diverse perspective. La nivel energetic, se estima că Marea Neagră ar avea rezerve de circa 10 miliarde barili de petrol și 1,5 mii miliarde metri pătrați de gaze naturale (Roșca și Senic 2013, 12). Mai mult decât atât, marea reprezintă o rută comercială importantă între Asia și Europa, respectiv o zonă de tranzit a produselor și a resurselor din Asia (în special din zona Caucazului) spre continentul european. Potențialul său energetic și comercial se află atât în atenția statelor din zonă, cât și a organizațiilor internaționale în cadrul cărora o parte dintre acestea sunt membre, cu precădere Uniunea Europeană. Oficialii europeni recunosc că, în prezent, Europa este departe de a produce cantitatea de energie necesară pentru a acoperi cererea de pe piața proprie.

Dacă ne referim la dinamica de securitate, în REMN avem de-a face cu numeroase conflicte înghețate în Abhazia, Transnistria, Osetia de Sud și Nagorno-Karabah, care cauzează emergența unor mișcări teroriste (Buțiu 2009, 44). Trebuie subliniat faptul că regiunea Caucazului de Sud nu dispune de o structură de securitate regională, de tip organizație de cooperare, indispensabilă pentru negocierea de soluții pentru stările conflictuale (Cioculescu 2009a, 40). De asemenea, entitățile separatiste care luptă în conflictele amintite anterior au apelat la diverse forme de cooperare, în 2016, punând bazele Comunității pentru Democrație și Drepturile Popoarelor (CDDP). Faptul că CDDP se reunește, de regulă, în aceeași perioadă în care au loc întâlnirile Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM), poate conduce la ideea că urmărește, de fapt, contracararea legitimității acestora (Cioculescu 2009a, 40).

Instabilitățile regionale sunt alimentate de acțiunile Rusiei care depune eforturi pentru a descuraja NATO și UE să încheie noi parteneriate strategice cu actori din REMN. De exemplu, Azerbaidjanul, aliat apropiat al Turciei, reprezintă o sursă alternativă de aprovizionare cu resurse energetice pentru statele europene și o modalitate de reducere a dependenței energetice de Rusia. Dar, este foarte puțin probabil ca în viitorul apropiat să mai existe proiecte precum conducta Trans-Adriatică, finalizată în 2020, deoarece în urma conflictului din Nagorno-Karabah din 2020, Rusia și-a consolidat poziția prin staționarea de trupe în regiune, sub pretextul instalării aici, pentru cinci ani, a unei forțe de menținere a păcii. Pe lângă acest fapt, anexarea peninsulei Crimeea în 2014 a generat două surse noi de insecuritate: în primul rând, materializarea tendințelor expansioniste ale Rusiei conduc la concluzia că federația va avea noi pretenții teritoriale în detrimentul Ucrainei, stat față de care oficialii NATO și-au exprimat în repetate rânduri susținerea și solidaritatea; în al doilea rând, armata rusă și-a consolidat poziția în regiune.

Uniunea Europeană rămâne un actor important în zonă, fiind un partener economic de bază pentru Turcia, Azerbaidjan, Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Armenia. Mai mult decât atât, Politica Europeană de Vecinătate (PEV) se aplică

majorității acestora, statele având astfel un statut special în ceea ce privește relațiile cu Uniunea. De asemenea, NATO joacă și ea un rol important la Marea Neagră. De altfel, importanța organizației de securitate pentru partenerii din REMN a sporit pe fondul acțiunilor din ce în ce mai agresive ale Rusiei, context în care regiunea este și va fi și în continuare caracterizată de tensionarea relațiilor dintre Occident și Rusia (Ancuț și Dănilă 2009, 32).

În concluzie, REMN prezintă atât riscuri de natură militară, cât și oportunități în ceea ce privește intensificarea comerțului între statele din zonă și asigurarea necesităților energetice ale acestora și este o regiune de interes pentru actorii internaționali.

3. Raporturile România-Turcia în zona Mării Negre din prisma instituțiilor internaționale

În această secțiune a lucrării atenția este îndreptată asupra relațiilor turco-europene în REMN, având în vedere interesele economice, obiectivele de securitate, instrumentele de cooperare și dreptul internațional.

În ceea ce privește interesele economice ale celor două state, conform ultimelor statistici, în anul 2017, Turcia reprezenta primul partener comercial al României din afara UE și al 5-lea partener în cadrul schimburilor totale externe ale României, respectiv al 6-lea partener la export și al 9-lea la import (MAE 2022). La rândul său, România este un partener comercial important pentru Turcia, situându-se pe locul 15 la export și pe locul 17 la import (MAE 2022). Astfel, Marea Neagră fiind o importantă rută comercială pentru statele din zonă facilitează schimburile de produse româno-turcești. Relațiile economice bilaterale sunt reglementate printr-o serie de acorduri, precum Acordul pentru promovarea și protejarea investițiilor și Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Turcia cu privire la cooperarea economică și tehnică, dar și prin Acordul de Asociere și Uniune Vamală UE-Turcia (semnat în 1963), în baza căruia, ulterior, a fost instituită Uniunea Vamală. De asemenea, cei doi actori cooperează și în ceea ce privește găsirea unor surse alternative de aprovizionare cu energie pentru a reduce dependența energetică de Rusia, o dovadă a acestui fapt fiind proiectul Nabucco. Mai mult, conform celor mai recente statistici, resursele de energie disponibile în România, în 2020, au înregistrat o scădere de 6,2% față de cele din 2019 (Mazilu 2021), în timp ce dependența Turciei de utilizarea gazelor naturale a crescut odată cu creșterea importurilor de petrol și gaze (Biroul de Promovare și Cooperare Economică Ankara 2020), ceea ce înseamnă că oficialii turci și români vor pune un accent din ce în ce mai mare pe problematicile energetice.

Acțiunile Rusiei în REMN sunt o sursă de insecuritate atât pentru Turcia, cât și pentru România. Importanța monopolului rus de forță în Marea Neagră a fost

subliniată, în mai multe rânduri, de geopoliticianul Alexandr Dughin, punctele cheie din regiune, precum portul Constanța și strâmtorile Bosfor și Dardanele reprezentând zone de interese în contextul tendințelor expansioniste ale Rusiei. De asemenea, să nu uităm că în urma anexării Peninsulei Crimeea, Rusia și-a sporit capacitățile militare navale, confiscând 70% din marina ucraineană (Celac și Aydin 2017, 4). Cu toate acestea, Turcia a cumpărat, în mai multe rânduri, armament rusesc, lucru care a adus nemulțumirea statelor europene și membrilor NATO, fiind un factor care influențează în mod negativ dinamica raporturilor turco-române. De altfel, coincidență sau nu, ultima vizită bilaterală la nivel înalt, după cum prezintă datele oferite de website-ul MAE al României, a avut loc în urmă cu șapte ani (în 2015). Totuși, criza din Ucraina pare să genereze o miză geopolitică comună pentru cele două state, respectiv re poziționarea NATO, cu atenție sporită la Marea Neagră și Rusia. Acest fapt este dovedit de declarația comună a miniștrilor de externe din cadrul Trilateralei România-Turcia, cu ocazia căreia se afirmă următoarele: „Am convenit că rămân importante consolidarea suplimentară a posturii de descurajare și apărare a NATO și a dimensiunii politice a Alianței, consolidarea rezilienței și sprijinirea politicii „ușilor deschise”, precum și a partenerilor estici și a celor din Balcanii de Vest”. Agresiunile Rusiei nu sunt singurele probleme aflate pe agendele de securitate ale României și Turciei. Asemenea celorlalte state din UE, România acordă o importanță majoră cooperării cu Turcia în materie de gestionarea migrației, având în vedere că Marea Neagră este un punct de trecere dinspre Asia spre Europa.

Instrumentele internaționale instituționalizate în cadrul cărora se realizează colaborarea româno-turcă sunt numeroase, drept pentru care ne vom concentra atenția doar asupra celor mai importante:

- Organizația Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN), formată la 25 iunie 1992, reunea 11 șefi de stat și de guvern, care reprezentau Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România, Rusia, Turcia și Ucraina. Ulterior, au aderat ca state membre Serbia (2004) și Macedonia de Nord (2020). Scopurile principale ale organizației au în vedere dezvoltarea și diversificarea cooperării bilaterale și multilaterale în conformitate cu principiile și normele legislației internaționale, îmbunătățirea mediului de afaceri și promovarea inițiativei individuale și colective a întreprinderilor și a companiilor implicate direct în procesul de cooperare economică, dezvoltarea colaborării economice și intensificarea respectului reciproc și a încrederii, a dialogului și cooperării dintre statele membre ale OCEMN (MAE 2021b).

- BLACKSEAFOR reunește cele șase state riverane la Marea Neagră pentru colaborarea în materie de misiuni de salvare și asistență umanitară.

- Centrul Sud Est European de Aplicare a Legii (SELEC) a continuat Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (Centrul SECI) de la București, cu experiență

și arie de acoperire superioară, care poate constitui un sprijin real și un model prin activitatea sa, pentru alte organizații similare. Acesta cuprinde 12 state membre, respectiv Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, F.R.I. a Macedoniei, Moldova, România, Serbia, Muntenegru, Turcia și Ungaria (Pop și Manoleli 2007, 19).

- Consiliul de Planificare a Urgențelor Civil-Militare în Sud-Estul Europei (CMPCSEE) format din Bulgaria, România și Turcia, scopul său fiind de a elabora baze de date cu privire la urgențele civil-militare (Pop și Manoleli 2007, 20). Pentru atingerea acestui scop, țările membre au decis: să dezvolte standarde comune pentru planificare și răspuns la dezastre sau urgențe regionale; să elaboreze baze de date privitoare la urgențele civil-militare și hărți digitale ale drumurilor, căilor ferate, conductelor și aeroporturilor sud-est europene; să înființeze centre de operare în caz de urgențe în fiecare țară dispunând de standarde de comunicare comune; să desfășoare exerciții naționale și multinaționale (Pop și Manoleli 2007, 20).

- Euroregiunea Mării Negre este o inițiativă lansată în 2006, la Constanța, reunind toate cele 10 state din REMN, care are scopul de a realiza o dezvoltare durabilă în domenii cheie, precum mediul înconjurător, economia, societatea, cultura, tineretul și buna guvernare (Pop și Manoleli 2007, 20).

- Sinergia Mării Negre, lansată oficial în 2008, la Kiev, are ca obiectiv crearea unui mediu propice de cooperare între statele din UE și cele din regiunea Mării Negre în domeniile: democrației, drepturile omului, buna guvernare, managementul frontierelor, conflictele înghețate, energia, transporturile, mediul, politica maritimă, pescuitul, comerțul, migrația, dezvoltarea, educația, cercetarea și dezvoltarea (MAE 2021c).

În ceea ce privește dreptul internațional, trei documente principale reglementează relațiile Turciei cu România în zona Mării Negre. În ordinea cronologică a semnării lor, primul este Convenția de la Montreux adoptată în 1936 de 11 state, printre care se numără și Turcia, și România, părțile contractante recunoscând „principiul libertății de trecere și de navigațiune maritimă” (Indaco Lege5.ro) prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Al doilea document, Convenția Organizației Națiunilor Unite privind Dreptul Mării din 1982 a consolidat principiul respectării tratatelor care reglementează circulația în apele internaționale deja existente. Al treilea document internațional cu importanță majoră pentru REMN este *Carta CEMN* din 1998, prin care Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră și-a dobândit recunoaștere juridică internațională.

Concluzii

Relațiile turco-române au o lungă tradiție, fiind influențate de-a lungul timpului de contextele politico-istorice din diverse perioade. Căderea blocului comunist în zona central-estică a Europei la sfârșitul secolului al XX-lea a creat un mediu

propice dialogului diplomatic care s-a concretizat prin depășirea diferendelor istorice și stabilirea unui cadru de colaborare între România și Turcia.

Principalele obiective economice și de securitate ale celor două state în REMN sunt reducerea gradului lor de dependență energetică, promovarea schimburilor comerciale și combaterea instabilităților regionale, care au ca sursă principală acțiunile ostile ale Rusiei. În acest context, elementele care au un impact major asupra raporturilor României cu Turcia în REMN sunt interesele economice comune, țelurile în materie de securitate, instrumentele internaționale instituționale de colaborare și prevederile tratatelor internaționale la care ambele sunt parte. Așadar, relațiile dintre cei doi actori pot fi privite din perspectiva teoriei neoliberale a relațiilor internaționale, în ciuda faptului că în analiza realizată au fost identificate și câteva chestiuni specifice realismului.

Fiind un subiect extrem de amplu, studiul de față reprezintă doar un început pentru viitoarele demersuri științifice. Elementele care influențează relațiile turco-române au fost prezentate doar pe scurt, existând numeroase limite atât la nivel cantitativ, în special în ceea ce privește instrumentele de colaborare, cât și calitativ, întrucât nu au fost incluse viziuni ale mai multor oficiali turci și români privind dinamica relațiilor dintre cei doi actori, iar sursele de documentare utilizate sunt doar cele deschise.

BIBLIOGRAFIE:

- Ancuț, Isabela, și Liviu Mihai Dănilă. 2009. „Evoluții geopolitice și geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre.” *Revista de studii de securitate și informații pentru apărare* (nr. 4): 31-36.
- Balog, Cătălin Iulian. 2009. „Securitate și echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre.” *Revista de studii de securitate și informații pentru apărare* (nr. 4): 27-31.
- Biroul de Promovare și Cooperare Economică Ankara. 2020. „Îndrumar de Afaceri Republica Turcia.” *Ministerul Economiei, Antreprenorialului și Turismului*. <http://www.imm.gov.ro/ro/>
- Buțiu, Liviu Mihai. 2009. „Riscuri de natură teroristă în Regiunea Extinsă a Mării Negre.” *Revista de studii de securitate și informații pentru apărare* (nr. 4): 44-47.
- Celac, Sergiu, și Mustafa Aydin. 2017. „Vulnerabilities and Opportunities in the Black Sea region. Romanian perspective; Turkish perspective.” *New strategy center*. Policy paper.
- Cioculescu, Șerban F. 2009a. „Dileme strategice, politice și juridice ale conflictelor înghețate din zona lărgită a Mării Negre.” *Revista de studii de securitate și informații pentru apărare* (nr. 4): 37-43.
- Cioculescu, Șerban F. 2009b. „Evoluții recente ale relațiilor Româno-Turce: dificultățile unei geometrii imprevizibile.” *Monitorul Strategic* (nr. 3-4): 35-44.

- Duffield, John. 2007. „What are International Institutions?” *International Studies Review* (no. 9): 1-22.
- Indaco Lege5.ro. fără an. *Convenția privind regimul strâmtorilor Mării Negre*. Accesat ianuarie 01, 2021. <https://lege5.ro/gratuit/g42dsnrw/conventia-privind-regimul-stramtorilor-marii-negre-din-20071936>
- Keohane, Robert O. 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Koc, Engin. 2018. „Turkey and Romania bilateral relations, past and future.” În *The Black Sea Region in Geostrategic and Geopolitical Perspectives*, 265-272.
- MAE. 2021a. *Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe ai României, Republicii Polone și Republicii Turcia*. Accesat ianuarie 8, 2022. <https://www.mae.ro/node/55480>
- . 2021b. *Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCEMN)*. Accesat ianuarie 13, 2022. <https://www.mae.ro/node/51353>
- . 2022. *Relații bilaterale – Republica Turcia*. Accesat ianuarie 13, 2022. <https://www.mae.ro/bilateral-relations/1746>
- . 2021c. *Sinergia Mării Negre și inițiativele de follow-up la aceasta*. Accesat ianuarie 7, 2022. <https://www.mae.ro/node/1502>
- Mazilu, Petru. 2021. „Resursele de energie din România au scăzut.” *Mediafax*. 02 noiembrie. <https://www.mediafax.ro/social/resursele-de-energie-din-romania-au-scazut-constatarile-facute-de-institutul-national-de-statistica-20324966>
- Meiser, Jeffrey M. 2011. „Liberalism.” *International Relations Theory* 22-28.
- Micu, Nicolae. 2009. „România și spațiul Mării Negre.” *Revista de studii de securitate și informații pentru apărare* (nr. 4): 48-52.
- Nye, Joseph, și Robert O. Keohane. 2009. *Power and Interdependence*. Boston: Longman.
- Pop, Adrian, și Dan Gabriel Manoleli. 2007. *Spre O Strategie Europeană în Bazinul Mării Negre: Cooperarea Teritorială*. București: Institutul European din România.
- Presidency.ro. 2016. *Declarație de presă comună a Președintelui României, domnul Klaus Iohannis, cu Președintele Republicii Turcia, domnul Recep Tayyip Erdoğan*. Accesat martie 13, 2021. <https://www.presidency.ro/ro/media/politica-externa/declaratie-de-presa-comuna-a-presedintelui-romaniei-domnul-klaus-iohannis-cu-presedintele-republicii-turcia-domnul-recep-tayyip-erdogan>
- Roșca, Ludmila, și Elvira Senic. 2013. „Geopolitica și geoenergetica în regiunea Mării Negre.” *Relații internaționale* (nr. 2): 9-19.